

Джакомо Джойс (переказ скорочено)

Джеймс Джойс

Хто? Бліде обличчя в обводі густо пахкого хутра. Рухи сором'язні й нервові. Вона користується лорнетом.

Атож. Говорить рвучко. Сміється рвучко. І так само рвучко стріпує віями.

Письмо павутинчасте, подовгасті й витончені літери, в яких тиха зневага й упокореність: молода особа непересічного походження.

Мене підносить на легкій хвилі беземоційної мови: Сведенборг, псевдо-Ареопагіт, Мігель де Молінос, Йоахім Аббас¹. Хвиля спадає. Її класна приятелька, вигинаючись гнучким тілом, муркоче безкостою віденською італійщиною: *Che coltura!*² Довгі повіки стріпуються — жалке вістря оксамитових очей опікає і тремтить. Високі підбори глухо поцоковують лункими кам'яними сходинками. Вона ніколи не висякує носа. Манера висловлюватись: чим коротше, тим важливіше. Заокруглена й дозріла: заокруглена різцем внутрішньородових шлюбів і дозріла в тепличній ізольованості своєї раси.

¹ Сведенборг Еммануель (1688-1772) — шведський натураліст, теософ. Псевдо-Ареопагіт (І ст.) — афінський єпископ Діонісій Ареопагіт, що йому було приписано низку теологічних творів, написаних у V ст. Мігель де Молінос (1628-1696) — іспанський містик і аскет, засновник квієтизму, релігійно-етичного вчення, в основі якого споглядальне ставлення до світу. Аббас Йоахім (1145-1202) — італійський теолог.

² Яка культура! (італ.)

Рисове поле під Верчеллі повите кремовим літнім мревом. Обвислі криси капелюшка затіняють її силуваний усміх. Тіні миготять на силувано усміхненому обличчі, опеченому гарячим кремовим світлом, сірувато-сизі тіні попід вилицями, пасма жовткової жовтизни на вологому чолі, прогіркло жовчний гумор криється за легким прижмуром очей.

Квітка, що вона дала моїй доньці. Благенький дарунок, благенька дарувальниця, благеньке синьожильне дитя³.

Падуя далеко за морем. Мовчазний середній вік⁴, ніч, морок історії сплять під місяцем на Piazza delle Erbe⁵. Місто спить. З підворотіть темних вулиць очі повій виловлюють блудолобів. *Cinque servizi per cinque franchi*⁶. Темна хвиля чуття, ще, і ще, і ще.

Мій зір померк у мороці, померк,

Померк у мороці, любове.

Ще раз. Годі вже. Темна любов, темна жага. Годі вже. Морок.

Присмерк. Перехід через piazza. Сірий вечір спадає на розлогі шавлієво-зелені пасовища, безгучно покриваючи все сутінню і росою. Вона ступає за матір'ю незграбно і граційно, кобилиця веде своє кобилятко. У сірому присмерку звільна виокреслюються тендітні й округлі стегна, ніжна, гнучка й худа шия, прегарна голівка. Вечір, супокій, проблиск дива... Агов! Стайничий! Агов-гов!⁷

Татусь і дівчатка спускаються з гори на санчатах: султан зі своїм гаремом. Шапки й куртки щільно облягають тіло, теплий від ноги язичок черевичка щільно перетягнуто навхрест шнурівкою, коротка спідничина випинається на опуклостях колін. Білий спалах — сніжинка, снігопушинка.

Коли вона поїде знову прогулятись, чи зможу я її побачить?

3 У цих двох реченнях парафраз назви вірша Дж. Джойса "Квітка, дана моїй доньці" (1913) і повтор епітета "благенький", наявного в тексті цього вірша.

4 Обігрування терміну "середні віки" (стосовно історії) і "середній вік" (стосовно героя твору).

5 Буквально — "майдан трав" (йдеться про ринковий майдан у Падуї).

6 П'ять послуг за п'ять франків (італ.).

7 Ці вигуки нагадують перегукування Марцелла і Гамлета у сцені з привидами (Шекспір "Гамлет", дія I, сцена V).

Я вибігаю з тютюнової крамнички й окликаю її. Вона обертається і пристає, аби вислухати мої плутані слова про уроки, години — і поволі її бліді щоки опалево рожевіють. Ні, ні, не бійся!

Mio padre⁸: вже найпростіші вчинки її неординарні. Unde derivatur? Mia figlia ha una grandissima ammirazione per il suo maestro inglese⁹. Обличчя літнього чоловіка — красиве, розпашіле, з виразно єврейськими рисами і з довгими сивими баками — обертається до мене, коли ми разом ідемо схилом униз. О! Чудово бо сказано: чемність, зичливість, цікавість, довіра, підозра, природність, стареча безпорадність, самовпевненість, відкритість, вишуканість, щирість, осторога, пристрасність, співчуття: чудова суміш. Ігнатію Лойола, та поможи ж мені!¹⁰

Це серце пройняте болем і смутком. Воно в любовних муках?

Тонкі хтиві сластолюбні уста: темнокровні молюски.

З ночі й слюти я підводжу погляд на повитий млою пагорб. Мла зависає над мокрjavими деревами. Світло у горішньому покої. Вона вдягається до театру.

Миле створіння. Опівночі після концерту, простуючи вулицею Сан-Мікеле¹¹ вгору, тихенько промовляю ці слова. Та не запалюйся так, Джеймсі! Чи ж не ти це блукав нічної пори дублінськими вулицями, жагливо повторюючи інше ім'я?¹²

Останки євреїв лежать навколо, гниючи в землі свого священного поля. Тут гробівець її родаків, чорний надмогильний камінь, безнадійна тиша... Привів мене сюди прищавий Мейсел. Він он за тими деревами стоїть з покритою головою над могилою своєї дружини-самовбивці, все ще дивуючись, як це жінка, що спала в одному з ним ліжку, дійшла до такого кінця¹³... Гробівець її родаків і її самої також: чорний надмогильний камінь, безнадійна тиша: все тут готове. Не помирай!

8 Мій отче (італ.).

9 Звідки б це? (латин.) Моя дочка захоплюється своїм учителем англійської мови (італ.).

10 Ігнатій Лойола (1491-1556) — засновник ордену єзуїтів, автор твору "Духовні вправи" про систему виховання людської особистості в цілковитій покорі церковним

вимогам. По допомогу до Лойоли звертається також герой "Улісса" Стівен, коли розмірковує про Шекспіра.

11 На вулиці Сан-Мікеле мешкала Амалія Поппер, одна з учениць Джойса, в яку він закохався.

12 Чи не ім'я Нори, своєї майбутньої дружини, повторював герой?

13 Це задокументований факт, коли трієстянка Ада Мейсел справді наклала на себе руки в 1911 р.

Вона підносить руки, силкуючись защебнути на спині чорну серпанкову сукню. Але хоч як натужується, це їй не вдається. Вона мовчки задкує до мене. Я підношу руки, щоб допомогти: її руки опускаються. Я тримаю тонкі, як павутинка, крайчики сукні і, защібаючи сукню ;i:)аду, бачу крізь прорізи чорного серпанку гнучке тіло під оранжевою сорочкою. <...> Пучки холодні, тихі й рухливі... Дотик. Дотик.

Ледь чутний бездумний безпорадний і слабенький віддих. Але нахилися й почуй: голос. Горобець під Джагернаутовою колісницею своїм трепетом благає буревладця землі14. Будь ласкав, пане Боже, велій пане Боже! Прощавай, велій світе!.. Aber das ist eine Schweinerei!15

<...>

Пані їде швидко, швидко, швидко... Чисте повітря на гірській дорозі. Вільготно пробуджується Трієст <...> На гірській дорозі чисте повітря і тиша: тільки цокіт копит. Дівчина верхи на коні. Гедда! Гедда Габлер!16

Торгівці розклали на своїх вівтарях перші фрукти: зеленуваті ще цитрини, пацьоркові вишні, безстрамно розчервонілі персики зі стріп'ям листочків. Вуличкою, де обабіч лотки з парусиновим накриттям, проїжджає карета, спиці коліс поблискують на сонці. Дорогу! В кареті їдуть батько з сином. У них совині очі й совина мудрість. Совина мудрість в очах обидвох, задуманих над їхньою наукою. <...>

Вона гадає, що італійські достойники мали підстави витягти з партеру Еttore Альбіні, критика із газети "Secolo", котрий не підвівся, коли оркестр заграє королівський марш17. Про це була мова за вечерею. <...>

14 Джагернаут (точніше Джаганнатха), дослівно "володар всесвіту", — одне з втілень Вішну-Кришни в давньоіндійській релігії. У найбільшому святі на честь Джагернаута його статую вивозять на величезній 16-колійній колісниці, під яку часом кидаються в екстазі богомольці.

15 Та це ж свинство! (нім.).

16 Гедда Габлер — героїня однойменної п'єси норвезького драматурга Г. Ібсена (1828-1906).

17 Еttore Альбіні (1869-1954)— багатолітній співробітник римської соціалістичної газети "Аванті" ("Вперед"), якого тут помилково приписано до туринської газети "Се коло" ("Вік"). Згаданий епізод стався в театрі "Ла Скала", коли там давали добродійний концерт на користь загиблих італійських вояків у загарбницькій війні в Лівії. Автор італійського "Королівського маршу" — композитор Джузеппе Габетті (1796-1862).

Вона вслухається: дівчина ще й як розважлива.

Спідниця, підкинута рвучким порухом коліна; біле мереживо, окраєць спідньої спідниці, задертої трохи надміру; нога обвита павутинчастою панchoю. Sì рої?18

Я стиха граю, легенько наспівуючи тужливу пісню Джона Давленда19. Гірке прощання: мені також не хочеться прощатись. <...> Над світанковим Парижем поволока вогкого весняного ранку, в якій пливуть слабкі запахи — ганус, волога тирса, гаряче хлібне тісто, — коли я перетинаю міст Сен-Мішель, тільки-но пробуджені сталеві-сині води студять мені серце. Вони хлюпочуть і припадають до острова, на якому люди живуть від кам'яного віку. <...> Вона стоїть поряд мене, бліда й промерзла, покрита сутінками, тонкий її лікоть дотикається мого плеча. Плоть її ще пам'ятає дрож того вогкого мрячного ранку, квапливий рух смолоскипів, жорстокі очі. Душа її повна смутку, вона тремтить і ладна заплакати. Не плач за мною, о діво єрусалимська!

Я викладаю Шекспіра тямковитому Трієстові20: Гамлет, мовлю я, котрий якнайчемніше ставиться і до шляхетних панів, і до простолюду, грубуватий в стосунках лише з Полонієм. Розчарованому ідеалістові, можливо, в батьках його коханої бачиться тільки гротескна спроба природи відтворити її образ21... Невже ви цього не завважили?

Вона ступає коридором поперед мене, і з кожним кроком поволі розсупонюється і опадає темний вузол її волосся. <...> Не відчуваючи цього, вона ступає переді мною, проста й горда. Так ступала вона у Данте, проста й горда, і так само, незаплямована ні кров'ю, ні насильством, простувала Беатріче, дочка Ченчі22, до своєї смерті: ...Затягни Мій пояс і волосся зав'яжи Простим узлом.

18 Дозвольте? (італ.).

19 Джон Давленд (15637-1626) — англійський лютніст і композитор.

20 Лекції про В. Шекспіра Джойс викладав у Трієсті з листопада 1912 по лютий 1913 р.

21 Аналогічну думку висловлює Стівен в "Уліссі" у своїх розмірковуваннях про Шекспіра.

22 Йдеться про Беатріче, героїню "Божественної комедії" Данте, і Беатріче, героїню драми П. Б. Шеллі "Ченчі", засуджену на смерть за вбивство батька, котрий вчинив наругу над нею; наведена нижче цитата — з цієї п'єси.

Покоївка каже, що її, roveretta23, довелося зразу везти до шпиталю, і що вона, roveretta, сильно страждала, і що це дуже-дуже серйозно... Я віддаляюся від її спорожнілого дому. У мене таке відчуття, що я ось-ось заплачу. Але ж ні! Цього не може бути, щоб отак відразу, без жодного слова, без погляду. Ні, ні! Певно, моє чортове щастя не підведе мене!

Оперували. Хірургів ніж втявся в її нутрощі й вистромився, залишивши по собі свіжу гостру рану в неї на животі. <...>

Вона знов у своєму кріслі біля вікна, щасливі слова на устах, щасливий сміх. Пташка щебече після бурі, щаслива, що її мале безпретензійне життя вирвалося з пазуристих лабет епітелиптичного владики й життєдавця, щебече щасливо, щебече й джергоче від щастя.

<...> Вся в чорному, вона стоїть біля телефону. Тихий обережливий сміх, тихий

плач, тихі слова, що раптово уриваються Parietm colla mamma²⁴ Ходи! Ціп-ціп! Ходи! Чорна молоденька курочка налякана: трохи підбігає і раптом зупиняється, тихий обережливий схлип: вона плаче за своєю мамою, огрядною куркою.

Гальорка в оперному театрі. Стіни в патьоках, на них проступає вільга. Симфонія запахів перетоплює в собі хаотичне нагромадження людської плоті <...> Цілий вечір я не спускав з неї очей, цілу ніч я бачитиму її: заплетене кружком волосся на маківці, оливкове довгасте лице, спокійні погідні очі. <...>

Мої слова в її сприйнятті: холодні гладенькі камінці, що тонуть у трясовинні.

Ці бліді холодні пучки пальців торкалися сторінок бридких і прегарних, на яких моя ганьба пашітиме довіку. Бліді й холодні й непорочні пучки. Чи ж вони ніколи не грішили?

Її тіло не має запаху: квітка без аромату.

На сходах. Холодна тендітна рука: сором'язкість, мовчання: темні, млостю наповнені очі: втома.

Виткі кільця сірих випарів на вересовому пустищі. Обличчя її, таке сіре й похмуре. Вогке й сплутане волосся. Її вуста лагідно доторкаються, чутно, як вона зітхає. Поцілувала.

Голос мій завмирає, поглинутий луною слів, як завмирав поміж лунких горбів обтяжений мудрістю голос Предвічного, коли він промовляв до Авраама²⁵. Вона відкидається на подушки під стіною: риси одаліски в розкішній напівтьмі. Її очі ввібрали мої думки: і душа моя розчиняється в ній, і струменить, і лле, і сочиться рідким і рясним сім'ям у вологу теплінь поступливо закличної теміні її жіночності... А тепер бери її, хто хоче!..

23 Бідолашна (італ.).

24 Поговори з мамою (італ.).

25 Натяк на звертання Бога до Авраама (Буття, 12 і далі).

Виходячи з будинку Раллі²⁶, я раптом натикаюсь на неї, коли ми обоє подаємо милостиню сліпому жебракові. У відповідь на моє несподіване вітання вона відвертається й ховає чорні василіскові очі. <...>

Стелять мені під ноги килими для Сина Людського²⁷. І чекають, коли я проходитиму. Вона стоїть у жовтуватому сутінку зали, на її похилих плечах плед від холоду; я зупиняюсь і здивовано оглядаюся, а вона недбало вітається зі мною і рушає сходами нагору, скося приснувши в мене пекуче трутним позирком.

Дешево зім'яте зелене покривало на канапі. Вузька паризька кімнатица. Щойно тут лежала перукарша. Я поцілував її панчохоу й крайчик темно-іржавої запорошеної спідниці. Це інша. Вона. Вчора прийшов познайомитись зі мною Гогарті²⁸. Власне, через "Улісса". Символ інтелектуальної свідомості... Отже, Ірландія? А чоловік? Прогулюється коридором в пантофлях або грає сам з собою в шахи. Чому нас тут залишили? Щойно тут лежала перукарша, затиснувши мою голову між своїх горбистих колін... Інтелектуальний символ моєї раси. Слухайте! Запався навислий морок. Слухайте!

— Хто зна, чи таку діяльність розуму або тіла можна назвати нездоровою...

Вона говорить. Слабкий голос з-поза холодних зірок. Голос мудрості. Кажі далі! Скажи ще раз, хай я помудрішаю! Такого голосу я ніколи досі не чув.

Вона зміїно підсувається до мене на тій дешевій канапі. Мені несила ані ворухнутися, ані озватись. <...>

— Джиме, любий!..

М'які пожадливі уста цілують мене у ліву пахву. Звивистий цілунок розбурхує міриади кровоносних судин. Вогонь опікає мені жили.

26 Йдеться про барона Амброджо Раллі (1878-1938), власника палацу на площі Скоркола в Трієсті.

27 Тут маємо іронічне переосмислення опису прибуття Ісуса до Єрусалима: "А многота стелила свою одержу на дорозі, інші ж — віття, нарізане в полі" (Марко, 11,8).

28 Олівер Джон Гогарті (1878-1957) — ірландський поет, дублінський лікар, друг і вічний сперечальник Джойса (а також прототип Бака Маллігана в "Уліссі").

Я зморщуюсь, мов охоплений полум'ям листок! Вогненне жало вистрілює з моєї правої пахви. Зоряна змія поцілувала мене: холодна змія ночі. Я загинув!

— Норо!..29

Ян Пітере Свелінк³⁰. Через дивне ім'я давнього голландського музики вся краса давніє й даленіє. Я чую його варіації для клавикордів на давній мотив: Молодість минає. У тьмяному тумані давніх звуків з'являється слабенький проблеск світла: ось-ось озветься голос душі. Молодість минає: оце вже кінець. Цього більше ніколи не буде. Ти добре це знаєш. І що тоді? Пиши про це, хай тобі чорт, пиши! Що ж бо інше здатний ти робити?

"Чому?"

"Тому що інакше я не змогла б тебе побачити".

Минуще — простір — віки — тьмище зір — і зниклі небеса — безрух — і ще глибший безрух — безрух зникнення — і її голос.

Non hunc sed Barabbam!³¹

Неготовність. Голі стіни. Студене денне світло. Довгий чорний рояль: труна для музики. На його краєчку жіночий капелюшок, оздоблений червоною квіткою, і парасолька, складена. Її герб: шолом, червлень і тупий спис на щиті — чорного кольору³².

Прилога³³: Люби мене, люби й мою парасольку.

Переклад з англійської — Р.Доценко

29 Нора — ім'я дружини Джойса і водночас героїні п'єси Г. Ібсена "Ляльковий дім"; тут це ніби вияв розпачу й надії (втрата кохання і порятунок у коханні). Весь цей паризький епізод становить немовби начерк 15 розділу "Улісса", де змальовано сплеск розбуялої підсвідомості.

30 Ян Пітере Свелінк (1562-1621) — голландський композитор і органіст; одна з його пісень називається "Молодість минає".

31 "Не його, але Варавву!" (латин.; Іоан, 18, 40). Це наче вислів опосередкованого

усвідомлення зрадництва кохання, кінця надій і сподівань. Звідси й образ рояля (трохи нижче), як "труни для музики" в уяві розчарованого в усьому героя.

32 Описаний тут герб збігається з гербом В. Шекспіра. З огляду на це можна вважати, що на відміну від заземлення образу героїні в попередніх епізодах тепер її німб підноситься до чогось "вічного" (єдність протилежностей, вона притаманна поетиці й світобаченню Джойса).

33 Ця фраза, "прилога" (як називали в давнину додаток до основного. тексту книги) — свідомо іронізація сюжету від драматизму мало не до фарсу, характерна взагалі для Джойсового стилю, особливо в "Уліссі".

Коментар

За жанром "Джакомо Джойс" — психологічне есе — твір, що характеризується невеликим обсягом та індивідуальними думками і враженнями автора з якогось питання.

Назва твору (на італійський манер написання імені Джеймс як Джакомо і автентичне написання прізвища Джойс), а також вживання в тексті стосовно героя розмовного імені Джим та пестливого Джеймсі, звертання до Нори (ім'я дружини письменника), факти біографії письменника, його перебування в Італії, Франції, Ірландії, робота вчителем англійської мови, читання лекцій про Шекспіра, написання "Улісса" свідчать про неприховану автобіографічність. Але при цьому цілу низку ситуацій в цьому есе, жанрово близькому до новели (стилістично дуже своєрідної, з незвичною поетикою для літератури початку ХХ сторіччя), домислено і "доуявлено" на догоду композиційній цілості, але безвідносно до біографічних реалій автора.

Основу твору становить історія кохання героя до молодой дівчини. Свої спостереження, думки, цитати з різних творів, спогади автор будує як фрагменти, як потік свідомості. І хоча розповідь має вигляд окремих уривків, твір настільки цілісний і естетично довершений, що дає уявлення про особливості світосприйняття і художнього стилю митця.

Потік свідомості у психологічному есе "Джакомо Джойс" сповнений метафор, порівнянь, неомовок і символів. Окремі деталі, відтінки та натяки дозволяють читачеві самому брати участь у створенні образів, — мріяти, співчувати, замислюватись над проблемами людських стосунків.

Дж. Джойс зумів так майстерно поєднати деталі та штрихи, що вони злились у єдину картину людської душі. У цьому творі втілена важлива для письменника концепція неперевершеності людської особистості, її спроможність створювати чудовий індивідуальний світ, значно кращий, ніж духовно обмежена реальність.